

УДК 37.013.73

ПРОБЛЕМА ІСТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ НОРМ Й АВТЕНТИЧНОСТІ

Г.В. Корж, кандидат філософських наук, викладач
кафедри філософії ХНПУ імені Г.С. Сковороди

У статті проблема історичної компетентності особи й суспільства розглядається у контексті формальної етики норм і національно-культурних цінностей. Обґрунтовується соціальна актуальність ідей просвітників І. Канта та Г. Сковороди, які сприяють утвердженню в суспільстві гуманістичного виміру історичної компетентності на ґрунті українського світосприймання та засадничих європейських цінностей. Доводиться, що національний університет є простором осмислення історико-культурного досвіду, об'єктивації й апробації нових соціокультурних смислів.

Ключові слова: історична компетентність, моральні норми, історико-культурний досвід, національний менталітет, університет.

У житті окремого соціального суб'єкта історичної життєдіяльності – людини, культури, народу, нації, людства в цілому – проблема сенсу історичного буття набуває гостроти в переломних, кризових, пограничних ситуаціях. Досвід свідчить, утвердження культурно ідентичності, розуміння чужого й інакшого, усвідомлення свого й спільного утверджується в межах власних уявлень про історію. Тому виникає питання: якою має бути історична компетентність суспільства й особистості, щоб стати європейцями і при цьому зберегти свою національну самобутність, не втратити культурне коріння і далі бути українцями? Міркування над цим питанням складають предмет статті.

Соціокультурну обумовленість знань про минуле обґрунтовували М. Гальбвакс, Я. Грицак, Е. Гобсбаум, С. Єкельчик, Р. Козеллек, П. Коннертон, Л. Нагорна, П. Рікер, Й. Рюзен та ін. Питання компетентності людини й суспільства в освітньому та виховному аспекті розглядали К. Баханов,

А. Булда, Н. Миропольська, О. Пометун, В. Рагозіна та ін. Як процес життєдіяльності особистості явище історичної компетентності досліджували такі науковці як О. Жорнова, М. Степаненко, І. Закір'янова.

Специфіка історичної компетентності полягає в тому, що вона, не є суто раціоналізованою когнітивною формою знання чи сукупністю колективних надзвичайно урізноманітнених, просякнутих пафосом суб'єктивності стихійних уявлень про минуле. Вона є утворенням значно складнішим. Людина від природи не є історично компетентною. Проте її сутнісною властивістю є історична пам'ять, що характеризує її здатність до засвоєння і продукування надутилітарних історичних цінностей і смислів. У такому ракурсі засадним для історичної компетентності є сприйняття історичної пам'яті як буттєвої цінності, без збереження якої порушуються вимоги національної та людської гідності. Втім, історична пам'ять особливо на рівні масової свідомості, а іноді й у педагогічних практиках, часто має проблематичні вияви, набуває міфологізованих форм, які сприймаються позарефлексивно, без усвідомлення їх теоретичних і практичних меж. Разом з тим домінування політичного виміру чи переважання когнітивних стратегій формування змісту історичних уявлень сприяє політизації чи ідеологізації історичної свідомості суспільства та особистості. І все ж за всіх потенційних небезпек в об'єктивації різних форм історичної пам'яті, за умов відсутності традиційної лінійної детермінації історико-культурного процесу, певний тип пам'яті чи історичних уявлень нікому не можна накинути, нав'язати, групи мають власні уявлення про минуле, що відповідають цілісності їх історико-культурного досвіду. Ясна річ, для демократичних суспільств з такими багатоваріативними можливостями майбутнього конче необхідна історична компетентність. Остання передбачає вміння і навички визначення діапазону і можливостей історичної пам'яті, встановлення її відповідності до об'єктивної соціокультурної реальності, різних соціально-історичних і культурних контекстів, а також набуття світоглядної

культури, здатності до толерантності за умов дотримання світоглядного плюралізму. Отже, історична компетентність взаємопов'язана насамперед з раціональним самопізнанням та самоідентифікацією суб'єкта історії, автентичним самоусвідомленням своєї національно-культурної неповторності, розвитком таких сутнісних соціокультурних ознак, що зумовлюють не тільки соціальну типовість суб'єкта, а й його культурну унікальність, повноцінну самореалізацію в сучасному багатоваріативному історичному розвитку.

Невід'ємним виміром історичної компетентності є комунікативний. Він передбачає здатність розуміння Іншого та вміння аргументовано відстояти свою світоглядну позицію і, водночас, критично її оцінити та, у разі необхідності, переосмислити. Таким чином, у найбільш загальному розумінні комунікативними основами історичної компетентності виступають комунікативна раціональність і критичне мислення.

Історична компетентність є якість, яку треба цілеспрямовано, послідовно і систематично формувати, виховувати як на рівні свідомості, мислення, так і на рівні поведінки, комунікації, діяльності і життєдіяльності. Звідси необхідною є воля до історичної компетентності, як на особистісному, так і на політичному, науковому, освітньо-виховному, естетичному рівнях. Налагодження продуктивної інтеркультурної комунікації і взаємопорозуміння з Іншим, «вміння жити разом» передбачає довіру до історичної пам'яті Іншого і готовність до діалогу. Практично таке комунікативне взаємопорозуміння реалізується таким чином, що в громадському дискурсі, відкритому для будь-яких форм історичної пам'яті, розв'язання соціально-політичних і соціокультурних проблем використовуються як аргументи результати наукових досліджень гуманітарних наук та враховуються історичні уявлення громадян.

Український спосіб облаштування національного буття історично, безсумнівно, належить до європейської ментальної традиції. Проте очевидно, що обґрунтування світоглядних орієнтирів і втілення ідеалів

європейської ідентичності та правової держави в українську практику державотворення має здійснюватись шляхом збереження національних культурних традицій.

У формуванні історичної компетентності людини і суспільства вчення просвітників І. Канта і Г. Сковороди, що по праву називають філософією свободи, мають посісти належне місце. Адже ці вчення відображають прогресивні ідеали своєї історичної доби, розвивають передові педагогічні погляди, доводять гуманістичні ідеї виховання гармонійно розвиненої людини і створення ідеального суспільства. Так ідея «сродної праці» Г. Сковороди як можливість людини діяти відповідно до власних бажань і здібностей корелюється з ідеєю автономії І. Канта, що коріниться на вільних діях згідно розуму і моральних принципів, що є універсальними.

Філософія Г. Сковороди не являє собою традиційно строго структуровану, упорядковану і відповідно раціональну філософську систему, як у І. Канта. Проте це не означає фольклорно-етнографічний («шароварний») смисл творчого доробку мислителя, який ще за життя Григорія Савича мав величезний духовний вплив на всі стани українського суспільства. Як довели українські вчені, символічний світ Г. Сковороди має значення в ментальному вимірі – особливого світосприйняття української нації, в якому закорінена соціальна буттевість, національна ідентичність. У софіології С. Кримського підкреслюється сквородинівська ідея смислоповненості самого буття, «того софійного початку життя у його просвітленості надією та гармонією, яке завжди в українському менталітеті було ідейним мотивом протистояння хаосу, «пільми зовнішній», ворожим силам зла» [3, с. 380]. Цінності в філософії Г. Сковороди, що діють в життєвому світі, не постають емпіричними феноменами, а задані в емоційному спогляданні серця. Наприклад, буттєве тлумачення одержують філософські тези: «Послала мене істина до милості, а світ до правди» [5, с. 339], «життя наше – дорога, а вихід до щастя не є коротеньким» [5, с. 338]. Отже, у світі

повсякдення цінності розглядаються українським філософом як об'єктивні надемпіричні феномени, що приписують людині норми належного. Сучасник Г. Сковороди німецький філософ І. Кант, що розбудовує формальну етику норм, розробляє світоглядні основи для майбутнього об'єднання Європи. Загальновідомо, критична філософія І. Канта виявляється принциповою основою для багатьох сучасних європейських філософських концепцій. Проте у ХХ столітті ця філософія стала натхненником думки для українського Інституту філософії, науковці якого здійснили кантіанське перетлумачення марксизму та сприяли утвердженню в суспільстві гуманістичної перспективи на ґрунті українського світосприймання та засадничих європейських цінностей.

Безумовно, історико-культурні смисли не даються у вигляді остаточної форми. Сучасна ситуація в суспільстві, системі науки та культури з її тенденцією до плюралізму, неоднозначності та децентрації, зумовлює нагальну потребу в постійній інтелектуальній інтерпретації набутого духовного досвіду. Проте, моральні норми і етичні стандарти не є те, що може бути принесеним чимось ззовні. Простором, де в умовах повноцінного й відкритого культурного соціального діалогу має відбуватися формування сучасної історичної компетентності молоді є національний університет. У перекладі з англійського слово «університет» (university) дослівно означатиме «універсальне місто». Відтак в українському полікультурному суспільстві університет стає місцем, де через просвітництво, приєднання до загальноєвропейських процесів усвідомлення історичних та культурних надбань, звільнення від нав'язаних суспільству ідеологічних догматів і стереотипів, утверджуються такі вищі цінності як «спільне благо», «справедливість», «гідність людини», «солідарність». Один із авторів ідеї Університету відомий англійський теолог, педагог, церковний діяч, видатний мислитель і літератор ХІХ століття Джон Генрі Ньюмен в роботі «Ідея університету» («The Idea of a University») пов'язував головну мету університету з культивування

інтелекту, який розумів як відносно стійку структуру розумових здібностей індивіда, яка ототожнюється з системою розумових операцій, зі стилем мислення і стратегією вирішення життєвих проблем, з ефективністю індивідуального підходу до ситуації, що вимагає пізнавальної активності і володіє універсальними характеристиками [4, с. 5]. Справді, в умовах глобалізаційних процесів Університет не може бути як двісті років тому лише охоронцем національної культури. Проте зміна ідеї університету означає не рішучу відмову від традиції, а нове, більш гнучке та багатовимірне її розуміння. Переконливе свідчення цього – незмінне визнання особливої суспільної відповідальності Університету [1, с. 9]. Осмислення спадщини І. Канта та Г. Сковороди у контексті ідеї університету дозволить не тільки конкретизувати суспільну функцію сучасного університету, а й сприятиме поглибленню історичної компетентності у контексті ідеї раціональності, транслятором якої завжди був Університет. Зокрема, визначаючи сутність університетів, професор Кенігсберзького університету І. Кант на перших сторінках свого трактату у «Суперечці факультетів» (1789) казав, що університет повинен будуватися на «ідеї розуму», тобто на ідеї «всього існуючого в справжньому полі вченості» [2]. Випускник Києво-Могилянської академії Г. Сковорода не заперечуючи поверхневу діяльність розуму «зовнішнього» життя, наполягає на гармонії кордоцентричної єдності цілісної людини. Маймо на думці також те, що ім'я Г.С. Сковороди, що з гордістю носить Харківський педагогічний університет, сприяє створенню особливої атмосфери духовної єдності універсальних моральних норм та національних традицій, формуванню розуміння їхньої самоочевидності усім, хто тією чи іншою мірою ідентифікує себе з нашим Університетом.

Отже, саме в просторі університету об'єктивується та усвідомлюється універсальний сенс моральних норм та національні традиції. Філософія національного університету полягає у створенні можливостей вільного сприйняття, світоглядного та наукового осмислення та практичного

запровадження кращих світових, європейських і вітчизняних тенденцій. В умовах європейського вибору України формування історичної компетентності може мати успіх через ідентифікацію з філософією норм й автентичності, що відповідає національному менталітету українського соціокультурного життєвого світу.

Література

1. Ідея університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. - Львів: Літопис, 2002. – 304 с.
2. Кант И. Спор факультетов // Сочинения: В 6 т. – Т. 6. – М.: Мысль, 1966. – С.257-347.
3. Кримський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття: Збірник науково-публіцистичних і філософських статей / Сергій Борисович Кримський. – Київ, 2010. – 464 с.
4. Ньюмен, Дж. Г. Идея Университета Дж. Г. Ньюмен ; пер. с англ. С. Б. Бенедиктова ; под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Минск : БГУ, 2006. – 208 с.
5. Сковорода Г. Асхань // Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті. // Твори: В 2 т. Т. 1 – К. : Обереги, 1994. – 479 с.

ПРОБЛЕМА ИСТОРИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ФИЛОСОФИИ НОРМ И АВТЕНТИЧНОСТИ

А.В. Корж

В статье проблема исторической компетентности личности и общества рассматривается в контексте формальной этики норм и национально-культурных ценностей. Обосновывается социальная актуальность идей просветителей И. Канта и Г. Сковороды, которые способствуют утверждению в обществе гуманистического измерения исторической компетентности на почве украинского мировосприятия и основных европейских ценностей. Доказывается, что национальный университет является пространством осмысления историко-культурного опыта, объективации и апробации новых социокультурных смыслов.

Ключевые слова: историческая компетентность, моральные нормы, историко-культурный опыт, национальный менталитет, университет.

THE PROBLEM OF HISTORICAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF PHILOSOPHY OF STANDARDS AND AUTHENTICITY

A.. Korzh

The current situation in society, the system of science and culture, with its tendency to pluralism, ambiguity and decentralization, causes the urgent need for ongoing interpretation of the acquired historical and cultural experience. In this paper the problem of the historical competence of the individual and society is considered in the context of formal ethics of standards and national cultural values. The social relevance of the ideas suggested by the enlighteners H. Skovoroda and I. Kant, which are contributing to society in humanistic dimension of historical expertise on the ground Ukrainian worldview and fundamental European values is grounded. It is proved that National University is a place of reflection of historical and cultural experiences; a place of objectification and testing new cultural meanings. Universities develop historical competence of the national elite. The formation of historical competence should be based on the philosophy and standards of authenticity. This is consistent with the national mentality of Ukrainian society.

Key words: historical competence, moral norms, historical and cultural experience, national mentality, university.
